

4. Долгин А. Экономические показатели важны лишь постольку, поскольку делают людей счастливее / А. Долгин. // Независимая газета. – 2009. – 28 мая.
5. Говорова А. Счастье все-таки не зависит от богатства [Электронный ресурс] / А. Говорова. – Режим доступа : <http://infox.ru/03/soul/2010/12/13>. – Название с экрана.
6. Доклад о человеческом развитии 2010 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2010. – Название с экрана.
7. Дымина Е. Мир ценностей и проблема осмысления действительности [Электронный ресурс] / Е. Дымина. – Режим доступа : <http://ermine.narod.ru/dymina.html>. – Название с экрана.

УДК 331.5

РИНОК ПРАЦІ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

Н. А. Азьмук, кандидат економічних наук

Сталий соціально-економічний розвиток країни, підвищення рівня та якості життя населення, збагачення соціального і трудового потенціалу кожної людини забезпечується завдяки ефективно діючому та збалансованому ринку праці. Формування ринку праці України вже набуло певних ознак завершеності, проте говорити про повну готовність і безпеку інтеграції країни до європейського ринку праці, що характеризується більш високим рівнем оплати праці та вільним переміщенням робочої сили між країнами-членами ЄС, ще передчасно. Тому виявлення тенденцій сучасного ринку праці України сприятиме розробці та впровадженню дієвої політики держави, спрямованої на прискорення соціального та культурно-духовного розвитку всієї країни забезпечення постійного зростання добробуту громадян.

Вагомий внесок у дослідження ринку праці зробили такі вітчизняні вчені, як О. Алімова, О. Амосова, О. Амоші, О. Власюк, М. Долішний, С. Бандура, І. Гнибіденко, О. Грішнова, Т. Заяць, А. Колот, І. Кравченко, Г. Купалова, Е. Лібанова, Л. Лісогор, О. Макарова, О. Новікова, В. Онікієнко,

І. Петрова, С. Пирожков та ін. Разом з тим сучасний ринок праці України характеризується постійним змінами: перетіканням робочої сили за галузевою та територіальною

ознакою, зміною структури робочої сили та економічної активності населення тощо. Це й обумовлює необхідність подальших досліджень щодо визначення тенденцій розвитку ринку праці.

Метою дослідження є вивчення ринку праці, його характеристик, а також пошук способів подолання негативного впливу фінансово-економічної кризи на ринок праці України та можливостей інтеграції до світового ринку праці.

Для досягнення зазначеної мети поставлені такі завдання: дослідити стан і тенденції розвитку ринку праці, визначити основні перспективні напрями його розвитку.

Збалансований ринок праці – одна з найважливіших умов розвинутої, ефективно діючої ринкової економіки. Сучасний національний ринок праці характеризується наявністю суперечностей між попитом і пропозицією, територіальною й галузевою диспропорцією в розміщенні робочої сили, низьким рівнем оплати праці, а відповідно й незначною часткою витрат на робочу силу у собівартості продукції, значною диференціацією заробітної плати.

Основними індикаторами, які характеризують стан ринку праці є: показники зайнятості та безробіття, продуктивність праці, оплата праці. Згідно зі звітом Державного комітету

статистики України «Ринок праці у 1 півріччі 2011 р.» національний ринок праці характеризують такі показники: рівень економічної активності населення у віці 15–70 років становить 64,3 %; рівень зайнятості зазначеної вікової категорії – 59,0; рівень безробіття на-

селення за методологією МОП – 8,2; потреба в робочій силі 95,7 тис. осіб, навантаження на 10 робочих місць – 57 осіб [6]. Для повноцінної характеристики доцільно провести аналіз основних показників ринку праці України за останні п'ять років (табл.).

Таблиця

Динаміка зміни основних показників ринку праці України [5]

Показник	Рік				
	2006	2007	2008	2009	2010
Економічно активне населення у віці 15–70 років, %	62,2	62,6	63,3	63,3	63,7
Зайняте населення у віці 15–70 років, %	57,9	58,7	59,3	57,7	58,5
Рівень безробіття за методологією МОП, %	6,8	6,4	6,4	8,8	8,1
Основні причини незайнятості, %:					
- вивільнення через економічні причини;	30	28,9	28,1	45,5	39
- за власним бажанням;	37,4	38,2	38,6	27,0	29,1
- не працевлаштовані після закінчення ВНЗ	17,0	17,4	18,3	14,1	16,2
Потреба підприємств у робочій силі на кінець року, тис. осіб	170,5	169,7	91,1	65,8	69,3
Навантаження незайнятого населення на одну вакантну посаду, осіб	5	4	10	8	9
Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн	11630	15496	20495	19832	–
Середньомісячна номінальна заробітна плата у:					
- гривень	1041	1351	1806	1906	2239
- відсотків до мінімального прожиткового рівня для працездатних осіб	206,1	237,9	270,0	256,2	242,8

Наведені дані свідчать, що рівень економічної активності населення України у віці 15–70 років залишається практично незмінний протягом останніх п'яти років.

При цьому рівень зайнятого населення поступово збільшувалась до 2008 р. з одночасним незначним зменшенням рівня безробітного населення. Рівень безробіття в Україні збільшився у 2009 р на 37,5 % по відношенню до попереднього року і становив – 8,8 %, що пов'язано із кризовими явищами в економіці та у 2010 р. почав поступово знижатися та становив 8,1 %. Зазначимо що, найвищий рівень безробіття у припадає на вікову категорію від 15 до 24 років, а найнижчий на категорію 50–59 років і становить 2010 р. – 17,4 % та 5,3 % відповідно. Середня тривалість пошуку роботи залишається практично незмінною в останні роки та коливається у межах 21–23 місяця.

Серед основних причин незайнятості слід назвати такі: вивільнення через економічні

причини, з 2009 р. посідає перше місце; наступне місце належить звільненню за власним бажанням; і стабільно третє місце припадає на непрацевлаштованих після закінчення загальноосвітніх і вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації. Значний відсоток вивільнення працівників через економічні причини та за власним бажанням підтверджує нестабільність роботи українських підприємств і організації, скорочення їх кількості або штатів, низький рівень соціального забезпечення.

Зауважимо, що, незважаючи на значний відсоток непрацевлаштованих після закінчення ВНЗ I–IV рівнів акредитації, протягом останніх років в Україні попит серед населення на вищу освіти збільшився, вища освіта стала більш орієнтованою на підготовку спеціалістів із соціальних і економічних наук, юриспруденції. Поступово випускники цих факультетів витіснили випускників за спеціальностями технічного напрямку, фундаментальних наук,

сільського господарства, гуманітарних наук і мистецтва. Водночас, відбулося значне скорочення набору та підготовки фахівців у професійно-технічних закладах. Це в значній мірі обумовило існуючий дисбаланс на ринку праці України.

Упродовж 2008 р. відбулося значне скорочення потреби підприємств на робочу силу, а саме: на 54 % по відношенню до попереднього року, а навантаження незайнятого населення на одне робоче місце за цей же період збільшилось удвічі та впродовж 2009 р. і 2010 рр. становило – 8 і 9 осіб на 1 вакантне місце відповідно. Структурні невідповідності між попитом на робочу силу та її пропозицією загострюються в розрізі окремих професій і спеціальностей. За даними Державної служби зайнятості України на обліку протягом 2010 р. перебувало 47,1 тис. бухгалтерів, для яких було зареєстровано лише 21,3 тис. вакансій; для 27,6 тис. економістів були актуальними 6,2 тис. вакансій; для 42,3 тис. трактористів існувало лише 16,5 тис. вільних робочих місць. Потреба у фрезерувальниках становила 2,9 тис. осіб, при цьому в службі зайнятості перебувало на обліку 1,6 тис. працівників цієї професії, потреба в арматурниках становила 1,5 тис. осіб, а на обліку перебувало 854 особи такої професії.

Окремо слід зазначити, що значна частина незайнятих громадян не влаштовує роботодавців через особливі вимоги до рівня кваліфікації та досвіду роботи з одного боку, та низьких якісних характеристик незайнятої частини населення, з іншого боку. Зрозуміло, що в більшій мірі це стосується укомплектування вакансій для висококваліфікованих фахівців. Такий стан речей значною мірою зумовлений високим рівнем корупції в системі освіти. На жаль, в Україні підвищення освітнього рівня не впливає позитивно на показники корупційності суспільства, що суперечить загальносвітовим тенденціям [6, с. 70]. У вищій школі відбувається інституалізація хабара, що розглядається як ефективний засіб початкових інвестицій у людський капітал.

Одним із показників продуктивності праці є валовий регіональний продукт. У 2009 р. він становив 913345 млн грн, що на 67 % більше

ніж у 2006 р. Підкреслимо, що в Україні зберігається досить низьке значення цього показника у розрахунку на душу населення, а саме: 20495 грн – 2008 р., 19832 грн – у 2009 р. При цьому зберігається значна регіональна диспропорція: так до регіонів-лідерів належить м. Київ – 61088 грн, значення показника Дніпропетровської – 27737 грн, Донецької – 23137 грн, Харківської – 21228 грн і Запорізької областей (20614 грн) дещо перевищують середнє значення по Україні, а до аутсайдерів належать Чернівецька – 9338 грн і Закарпатська області – 10081, Житомирська – 11417, Волинська – 11719, Хмельницька – 11780 грн [1].

За даними ЮНЕСКО, у 20 країнах, де працює 95 % всіх учених дохід на душу населення щорічно зростає на 200 дол. США; в інших, де працює тільки 5 %, зростання відбувається тільки на 10 дол. США на рік. Вся система освіти в Україні готує лише приблизно 3 % фахівців постіндустріальних спеціальностей [3, с. 128].

Ще однією проблемою України є нерівномірний розподіл економічно активного населення на території держави. Основна концентрація характерна для східних регіонів – там знаходиться понад третини від працюючого населення країни. Найбільший відплив в інші регіони України упродовж 2010 р. характерний для Луганської області 2621 особа, Донецької – 2130 осіб, а найбільший міграційний приріст характерний для м. Києва – 8366 осіб, Київської – 3990 осіб, Одеської та Харківської областей відповідно 2180 і 1222 особи. Така тенденція зберігається протягом останніх кількох років [5].

Крім того, в Україні існують так звані «інтелектуальні пустелі» та «інтелектуальні болота». Ці нові економічні категорії можна трактувати у двох аспектах: одного боку «інтелектуалізація праці та запровадження новітніх технологій, що здебільшого відбувається у великих промислових центрах (Київ, Дніпропетровськ, Харків, Львів), тобто тут акумулюється висока концентрація інтелекту, тоді як провінція залишається осторонь від більшості суспільно-політичних та економічних процесів; з іншого – названі категорії можна

застосувати до галузей національної промисловості, а саме: в Україні відбувається розвиток тимчасово прибуткових галузей поряд з необгрунтованим занепадом перспективних [2, с. 149].

Низький рівень продуктивності праці призводить до низького рівня оплати праці. В Україні продуктивність робочої сили на 40 % нижча, ніж у країнах Центральної та Східної Європи. Незважаючи на постійне зростання номінальної заробітної плати в Україні за період з 2006 р. по 2010 р., її розмір не перевищує більше ніж у 2,5 рази прожитковий мінімум, крім 2008 р. (у 2,7 разів). Разом з тим, прожитковий мінімум на сьогодні не дозволяє забезпечити мінімально достатній рівень життя населення. При цьому рівень середньої заробітної плати є недостатнім для відновлення робочої сили.

На жаль, законодавство України не приділяє належної уваги поняттю «вартість робочої сили», значущість якого для формування обгрунтованого розміру оплати праці є великою. Вартість робочої сили – це розмір коштів, необхідних для її відтворення, включаючи утримання сім'ї, виховання та навчання дітей, придбання та утримання житла, лікування, задоволення духовних, культурних потреб тощо [5, с. 66]. На національному ринку праці переважно вартість робочої сили та її ціна (заробітна плата) не пов'язані між собою, при цьому ціна робочої сили значно нижча за її вартість.

Причинами такої ситуації на ринку праці стали не тільки наслідки кризи, а й невирішені внутрішньодержавні проблеми а саме: корупційність влади на всіх рівнях, низький якісний показник людського капіталу, становище у сфері надання соціальних послуг, соціопсихологічні чинники.

На ринку праці України накопичилося достатньо проблем, які зумовлені як трансформаційними процесами, так і глибокими суперечностями розвитку економіки. Гостро постають питання збалансованості попиту та пропозиції робочої сили, деформації у галузевому та професійно-кваліфікаційному складі, крім того, існуюча інфраструктура ринку праці не в змозі виконувати свої функції належним чином.

Сучасна політика зайнятості населення повинна орієнтуватися на досвід розвинутих країн. Зокрема, особливої уваги потребує сектор малого та середнього підприємництва, що буде стимулювати збільшення сукупного попиту на робочу силу, сприяти збільшенню зайнятості населення, активізувати самозайнятність і сприяти створенню самодостатнього й активного прошарку суспільства, що в майбутньому стане основою для формування середнього класу в Україні.

На ринку праці існує значний дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили за професійно-кваліфікаційною ознакою. Чисельність випускників з вищою освітою значно перевищує потреби економіки в таких спеціалістах. Водночас система освіти не відповідає потребам ринку праці у кваліфікованих робітниках і не гарантує отримання та розвиток практичних навичок. Значну увагу при підготовці фахівців слід приділяти вихованню таких рис, як висока професійна компетентність, креативність, творчість, самостійність, наполегливість, адаптаційність. Щоб вирішити цю проблему, необхідно реформувати систему освіти в Україні та наближати зміст навчального процесу до вимог ринку праці, а також збільшувати обсяги інвестицій у науку й освіту.

Орієнтація України на низький рівень оплати праці є несумісною з побудовою інноваційно-орієнтованої економіки. При цьому основні зусилля уряду потрібно спрямовувати не на підвищення рівня мінімальної заробітної плати, оскільки такі спроби не призводять до покращення рівня життя населення, а навпаки, – до зростання тарифів на ЖКХ, цін на продукти, ліки тощо. Основним напрямом прикладання зусиль має бути побудова інноваційно-інформаційного суспільства, що дасть змогу поступово зменшити питому вагу некваліфікованої низькооплачуваної праці та збільшити частку інтелектуальної високооплачуваної праці.

Таким чином, для вирішення існуючих проблем на національному ринку праці основними перспективними напрямками його розвитку є: адаптація ринку праці до структурних змін в економіці, трансформація системи освіти та спрямування її на підготовку фахівців

інноваційного типу, створення сприятливого клімату для розвитку інтелектуальної складової людського капіталу в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Валовий регіональний продукт [Електронний ресурс] : Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрана.
2. Гришнова О. А. Інтелектуалізація праці – визначальна ознака постіндустріального суспільства / Гришнова О. А. ; Приазов. держ. тех. ун-ту // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : зб. наук. пр. – Маріуполь : [б. в.], 2009. – С. 147–150.
3. Гук Н. А. Посилення інтелектуалізації праці та тенденції її структурних зрушень в Україні / Гук Н. А. // Актуальні проблем и економіки. – 2011. – № 2 (116). – С. 125–130.
4. Звягільський Ю. Проблеми державного регулювання заробітної плати в Україні / Звягільський Ю. // Економіка України. – 2011. – № 5. – С. 65–74.
5. Основні показники ринку праці (2000–2010 рр.) [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрана.
6. Ринок праці у 1 півріччі 2011 р. [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрана.
7. Скрипник А. Освіта, індекс сприйняття корупції та мотиваційні моделі корупційної поведінки / Скрипник А. // Економіка України. – 2010. – № 2. – С. 59–71.
8. Шимченко Л. А. Ринок праці в Україні: проблеми та складнощі реформування [Електронний ресурс] / Шимченко Л. А. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Shimchenko.pdf. – Назва з екрана.

УДК 331.5

СУЧАСНІ ДОМІНАНТИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВОЇ СФЕРИ ТА ПРИТАМАННИХ ЇЙ ВІДНОСИН

І. І. Моторна, кандидат економічних наук

Визначення тенденцій, здатних охарактеризувати суспільство в новому тисячолітті, закономірно викликає підвищений інтерес до його провідної компоненти – соціально-трудової сфери.

Інформаційно-комунікаційні технології, високотехнологічні виробництва, Інтернет, web-технології та цілий ряд інших чинників інституційного характеру кардинально змінюють усі сторони економічного життя, у тому числі його соціально-трудова складову. Світ праці стає іншим – за структурою зайнятості, змістом праці, інструментарієм узгодження інтересів сторін і суб'єктів соціально-трудових відносин тощо. Оскільки основними чинниками розвитку економіки є знання, інтелект,

компетенції та інші складові людського капіталу, набуває неабиякого значення соціальна відповідальність працюючих за формування конкурентних переваг і результати їхньої діяльності.

В Україні, як і у більшості країн світу, також відбувається трансформація інституту зайнятості, а саме: запроваджуються її нові форми, види, змінюються умови укладення трудових договорів тощо. Зазначені тенденції, а також глобалізація світової економіки, інтеграційні процеси мають суттєвий вплив на сферу праці. Постають нові вимоги до учасників соціально-трудових відносин, ускладнюються форми та методи управління національними ринками праці, що доповнюються наднаціональними